

Miten aikaa luodaan?

Tommi Nieminen
Itä-Suomen yliopisto

ITÄ-SUOMEN
YLIOPISTO

Ajanlaskun lyhyt historia

- "Miten aikaa laskettiin ennen länsimaista ajanlaskua (jaa., jKr., AD)?"
- tietosanakirjatieto: nykyisen ajanlaskun keksi Dionysius Exiguus 500-luvulla
- toinen tietosanakirjatieto: roomalaiset laskivat aikaa Rooman perustamisesta (753 eaa.)
- miksei roomalaisissa monumenteissa siis näy vuosilukuja?

'Aika absoluuttisena koordinaattina'

- moderni yhteiskunta on kasvanut kulttuurisesti kiinni lineaarisesti eteneviin vuosilukuihin
 - vuosilukuun liittyvää tarkennetta (*jaa.*, *jKr.*) ei enää lueta viitepisteeksi vaan "mittayksiköksi" (vrt. 5 m, 10 kg, 20 °C)
 - syklisen mayakalenterin pyörähtäminen ympäri aiheutti maailmanloppufantasioita
 - aikamatkustustarinoissa kerrontaa oiotaan "absoluuttisen" ajanhetken suoraan kertovilla mittareilla

'Aika suhteessa johonkin'

- alkuaan vuosiluku oli viitepistepohjainen: *jKr. (AD)* kertoi nimenomaisesti, montako vuotta oli kulunut kristikunnan merkittävimmästä yksittäisestä tapahtumasta
- pitkään aikaa silti viitteistettiin ennen kaikkea paikallisin viitepistein – ennen kaikkea hallitsijoiden valtaanastumiset
- jopa 1600-luvulle saakka *jKr.* oli myös yksisuuntainen: aikaa ennen ei voitu ilmaista negatiivisina lukuina

Aika fiktiossa

- koska aikaa ei suoraan koeta, sen kokemus on tekstuaalisesti luotava
- tekstistä (genrestä jne.) tietysti riippuu, kuinka merkittävä osuus kerronnassa ajan luomisella on
- voidaan jakaa karkeasti mikro- ja makroaikaan
 - yksilön kokemus vs. kulttuuripiiri
 - tarkempia jakoja tietysti mahdollista tehdä

Mitä aika on (ylipäänsäkään)?

– Oma vastaukseni –

- aikaa ei ainoastaan *mitata* tapahtumina, vaan aika *rakentuu* tapahtumista
 - vrt. mekaaninen kello: toistuva tapahtuma, ei tietoisista (tai muutakaan tunnettua) syytä muuttaa toistumistahtia → "mittaa" aikaa
 - tapahtumattomassa maailmankaikkeudessa ei olisi aikaa
 - toisaalta aika *on* ulottuvuus: paikkojen välinen etäisyys on suhteessa niiden väliin mahtuviin tapahtumiin

Aika tapahtumina I: Mikroaika

- koettu aika on suhteessa (a) tapahtumien määrään ja (b) ei-hetkellisten tapahtumien tunnettuun kestoon
- ts. aika venyy tai kutistuu tapahtumista
- vrt. TV-sarja 24:
 - kello käy "reaaliajassa" mutta tapahtumia vaikuttaa olevan liian paljon, liian taajaan ja ne ovat itsessään liian tiheitä
 - koska sankari käy vessassa? ehtikö hän todella mainoskatkon aikana suurkaupungin laidalta toiselle?

Aika tapahtumina 2:

Makroaika

- ihmisen aikakokemus ulottuu kuitenkin yksilön mentaalista sfääriä kauemmas: kulttuurinen aika
- tämä on nimenomaisesti (tietääksemme) ihmislajin erityispiirre
- lähtökohta: tieto (tarinat) aiemmista sukupolvista
- tieto kasaa historiaa: tällöin se ylittää ja ohittaa jo kaiken perimätiedon

"Saman" ajan harha

- lineaarinen, absoluuttinen vuosilukukäytäntö on saattanut ruokkia käsitystä ajasta itsenäisenä ulottuvuutena
 - kun jokin tapahtuu vuonna 2013, se tapahtuu kaikkialla yhtäaikaisesti
 - tähtitieteen uutisissa: mitä Maassa tapahtui "samaan aikaan, kun" jonkin tähden "nyt nähtävä" valo lähti matkaan
- tältä kannalta on vaikea ymmärtää einsteinilaista suhteellista maailmankaikkeutta!

Todellinen ("fiktivisoitu") maailma mutta fiktiivinen tapahtuma

- kun maailma on todellinen, tapahtuman viitepiste valitaan yleensä sieltä
- suhteelliset viittaukset ovat laajalti käytössä: liika tarkkuus rajoittaa
 - etenkin 1800-luvulla: "vuonna 18—"
 - eksplisiittiset viittaukset historian suuriin tapahtumiin (esim. toinen maailmansota, Palmen murha)
 - implisiittiset kulttuuriset viittaukset: muoti (esim. polkkatukka), musiikki (esim. rock), kulttuuriset ilmiöt (esim. hippiliike)

”Kokonaan fiktiivinen” maailma

- kun maailma on fiktiivinen, tapahtuma*hetki* on yhden tekevä
- MUTTA: (joko kerrottujen tai implikoitujen) tapahtumien väliset ajat ovat hyvin merkitseviä
- kun koko maailma on fiktiivinen, tyypillisesti kerronnan kulttuurinen kerrostuma korostuu
 - yksilöiden väliset tapahtumat ovat tärkeitä mutta:
 - yksilöt rakentavat historiaa – fantasiassa on näin selkeä yhteys myös historialliseen romaaniin

Tapoja välittää tieto ajan kulusta

- tapahtumien kasaaminen niin, että kahden määräpisteen välillä loogisesti *täytyy* olla kulunut paljon aikaa
- kahden määräpisteen suhteuttaminen asioihin, joiden muutosnopeus tunnetaan
- suora sanominen numeroin

“Titus the seventy-seventh.
Heir to a crumbling summit:
to a sea of nettles: to an empire of red rust:
to rituals’ footprints ankle-deep in stone.”
(Mervyn Peake, Gormenghast)

“[The priestesses] began softly to chant.
The tune was on three notes only, and the
word that was repeated over and over was a
word so old it had lost its meanings,
like a signpost still standing
when the road is gone.”

(Ursula K. Le Guin, *The Tombs of Atuan*)

“The beginning of Hobbits lie far back in the Elder Days that are now lost and forgotten. Only the Elves still preserve any records of that vanished time [...]”
(Tolkien, *The Lord of the Rings*)

Vuosiluvut!

- aina on mahdollista luoda fiktiivinen ajanlasku
- äärimmäinen esimerkki: Tolkienin *Taru Sormusten herrasta*, joka sisältää tarkan tapahtumakalenterin
 - Tolkienin "maailmankaudet" n. 4000-vuotisia, mikä sekin on merkitsevää
 - (vrt. tunnettu läntinen kulttuurihistoria n. 2750 vuotta tai että arkiajattelussa 2000 vuotta on aika "nollapisteestä")
 - toisaalta todellinen historia – fiktiivinen historia -suhteessa on epäyhdenmukaisuuksia: kauanko esim. yksikään valtakunta on todellisuudessa säilynyt?

Kiitos!